

هنر از دیدگاه رهبری

تاریخ دریافت: ۸۶/۰۹/۲۱

تاریخ پذیرش: ۸۶/۱۲/۱۴

دکتر حسن بشیر*

ابوذر زارع درخشان**

حسین همزاده ایبانه***

چکیده

همان‌گونه که یکی از شروط مهم پایایی و ماندگاری هر پیام، جای گرفتن در قالب‌های هنری است، برای انتقال مفاهیم متعالی و غنی اسلامی نیز گریزی از استفاده از ابزار هنر نیست. انقلاب اسلامی با ادعای جامعیت در تمام زمینه‌های فردی و جمعی و برای صدور اندیشه‌های خود سخت نیازمند ابزار هنر است. عمق این نیاز آن‌گاه روشن‌تر می‌شود که جایگاه تاریخی انقلاب اسلامی در برابر ایدئولوژی‌هایی که علی‌رغم کثرتشان در مبنای اومانیستی‌شان مشترک‌اند، درک شود و در راه انتقال اندیشه‌های والای انقلاب به نسل‌های آینده و همچنین، صدور آن‌ها به دیگر حوزه‌های جغرافیایی و معرفتی، «هنر» یکی از بهترین ابزارهاست؛ زیرا هنر «زبان مشترک تمامی انسان‌ها» است.

با در نظر گرفتن این نکته و با تأکید بر سطح گسترده مطالعات رهبری و صاحب‌نظر بودن ایشان در عرصه هنر و ادبیات ایران، و ضرورت انجام پژوهشی در آثار معظم‌له به‌منظور یافتن جایگاه هنر و تبیین خط‌مشی‌های ارائه‌شده امری ضروری می‌نماید. این پژوهش کوشیده است با توجه به تأثیرگذاری بی‌اندازه هنر در فرهنگ عمومی و جایگاه تولیدکننده این متون، حرکتی در راستای استخراج اهداف و خط‌مشی‌های ترسیم‌شده توسط رهبری برای هنر و هنرمندان انجام دهد.

واژگان کلیدی

آیت‌الله خامنه‌ای، مقام معظم رهبری، هنر، هنر اسلامی، تحلیل محتوا

bashir@isu.ac.ir

zared@isu.ac.ir

homazadeh@isu.ac.ir

* استادیار دانشگاه امام صادق(ع)

** دانشجوی کارشناسی ارشد دانشکده فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق(ع)

*** دانشجوی کارشناسی ارشد دانشکده فرهنگ و ارتباطات دانشگاه امام صادق(ع)

مقدمه

هنر از تجلیات اعلای روح انسانی است و «هنر را در مجموع، باید یک مسیر و یک روش شناخت و ادراک در نظر گرفت که با غایات و اهداف الهی و انسانی گره خورده است. این بدین معناست که بهترین روش برای نشان دادن مسیر تکامل، تعالی، سعادت و رشد مثبت انسانی، «هنر» است» (نبوی، ۱۳۷۸، ص ۲۲۹).

با توجه به جایگاه والای هنر و با عنایت به رابطه گسترده و عمیق آن با سایر مقولات، پرداختن به این مقوله ضرورتی آشکار می‌یابد.

همان‌گونه که یکی از شروط مهم پایایی و ماندگاری هر پیام، جای گرفتن در قالب‌های هنری است، برای انتقال مفاهیم متعالی و غنی اسلامی نیز گریزی از استفاده از ابزار هنر نیست.

بر این اساس، انقلاب اسلامی نیز که بر پایه تعالیم وحیانی و سنت حضرات معصوم(ع)، با شعار وحدت دیانت و سیاست، با ادعای جامعیت در تمام زمینه‌های فردی و جمعی و به قصد صدور اندیشه‌های خود ایجاد شد، سخت نیازمند ابزار هنر است. عمق این نیاز آن‌گاه روشن‌تر می‌شود که جایگاه تاریخی انقلاب اسلامی در برابر ایدئولوژی‌هایی که علی‌رغم کثرتشان در مبنای اومانستی‌شان مشترک‌اند، درک شود و در راه انتقال اندیشه‌های والای انقلاب به نسل‌های آینده و همچنین، صدور آن‌ها به دیگر حوزه‌های جغرافیایی و معرفتی، «هنر» یکی از بهترین ابزارهاست؛ زیرا هنر فارغ از اختلافات زبانی، «زبان مشترک تمامی انسان‌ها» است.

با در نظر گرفتن این نکته که اندیشه‌های رهبران انقلاب‌ها، به‌طور اجتناب‌ناپذیری در جهت‌گیری‌های مختلف آن‌ها تأثیر به‌سزایی دارد، به‌زعم ما در مورد انقلاب اسلامی عنصر بی‌بدیل دیگری نیز دخالت دارد و آن «ولایت فقیه» است. سطح گسترده مطالعات رهبری نیز و صاحب نظر بودن ایشان در عرصه هنر و ادبیات ایران و جهان عنصر مهم دیگری است که ضرورت انجام پژوهشی در آثار ایشان به‌منظور یافتن جایگاه هنر و تبیین خط‌مشی‌های ارائه‌شده توسط شخصیتی با چنین جایگاه حقیقی و حقوقی امری ضروری می‌نماید.

این پژوهش کوشیده است با توجه به تأثیرگذاری بی‌اندازه هنر در فرهنگ عمومی و جایگاه تولیدکننده این متون، حرکتی در راستای استخراج اهداف و خط‌مشی‌های ترسیم‌شده توسط رهبری برای هنر و هنرمندان انجام دهد. بدیهی است متن اصلی پژوهش - به‌ویژه در زمینه نظری - بسیار فراتر از این است و در این مقاله چکیده‌ای از آن ارائه می‌شود. همچنین، متن صحبت‌های ایشان - به علت حجیم بودن - از مقاله حذف شده است.

۱. روش تحقیق

انسان موجودی اجتماعی است و قریب به اتفاق تعاملات ارتباطی خویش را از طریق زبان انجام می‌دهد. بررسی زبان - ابزار ارتباطات میان فردی یا میان گروهی انسان‌ها - از طرق گوناگون انجام می‌پذیرد که یکی از شایع‌ترین آن‌ها روش تحلیل محتواست؛ «منظور از این روش آن است که بتوان بر اساس آن، خصوصیات زبانی یک متن گفته یا نوشته‌شده را به‌طور واقع‌بینانه یا عینی و به‌طور سیستماتیک شناخت و از آن‌ها نیز استنتاج‌هایی درباره مسائل غیرزبانی یعنی درباره خصوصیات فردی و اجتماعی گوینده یا نویسنده و نظرات و گرایش‌های وی نمود» (رفیع‌پور، ۱۳۸۴، ص ۱۰۹).

کرلینگر معتقد است:

«تحلیل محتوا، روشی برای مطالعه و تحلیل ارتباطات به شیوه‌ای نظام‌مند، عینی و کمی با هدف اندازه‌گیری متغیرهاست» (ویمر، ۱۳۸۴، ص ۲۱۷). طبق این تعریف، «تحلیل محتوا» اولاً، روشی «نظام‌مند» است؛ یعنی هم باید محتوای مورد تحلیل بر اساس قواعد و ضوابط روشنی انتخاب شود و هم فرایند ارزش‌یابی نظام‌مند باشد.

ویژگی دیگر تحلیل محتوا، «عینی بودن» آن است و این بدان معناست که تا حد ممکن، سوگیری‌های شخصی پژوهشگر و ذهن ساخته‌های وی نباید در یافته‌ها و نتایج تحقیق، تأثیر بگذارد.

دیگر آنکه تحلیل محتوا روشی «کمی» است؛ زیرا هدف تحلیل محتوا بازنمایی دقیق مجموعه‌ای از پیام‌ها و یافتن جهت‌گیری‌ها و گرایش‌ها متن مورد بررسی است و در دستیابی به هدف مذکور، کمی کردن نقش مهمی را ایفا می‌کند و پژوهشگر را در رسیدن به اهداف یاری می‌دهد.

کمی کردن، واجد برخی فواید و مضرات است. هولستی یکی از مزایای کمی کردن را آن می‌داند که «روش‌های آماری، مجموعه پرتوانی از ابزار را نه تنها برای دقت بخشیدن و تلخیص دقیق یافته‌ها، بلکه برای اصلاح کیفیت تفسیر و استنتاج فراهم می‌سازد» (هولستی، ۱۳۷۳، ص ۲۱)، به عبارت دیگر، با کمی کردن نتایج و یافته‌های پژوهش، امکان مقایسه و همچنین تحلیل‌های آماری دقیق‌تر فراهم می‌شود. از دیگر مزایای کمی کردن، استقلال این شیوه از تولیدکنندگان است؛

«این تکنیک ناخودآگاه، غیرکنش‌پذیر و اندازه‌گرفتنی است؛ پیام‌ها از ارتباط‌گران و دریافت‌کنندگان جدا هستند؛ محقق می‌تواند با مجهز شدن به ساختار نظری قوی، از مشاهده محتوا به نتایجی دست یابد، بدون اینکه نیاز به تماس با ارتباط‌گرانی باشد که قادر یا مایل نیستند به‌طور مستقیم مورد آزمون قرار بگیرند» (رایف، ۱۳۸۱، ص ۳۵).

از نقاط ضعف کمی بودن این روش، «تکیه صرف به آمار و مقایسات عددی» است. «درباره معنای کمی، [در روش تحلیل محتوا]، اختلاف نظر قابل ملاحظه‌ای وجود دارد. محدودترین تعریف‌ها آنهایی هستند که روش تحلیل محتوا را در قالب سنجش فراوانی نمادها یا دیگر واحدهای مقوله‌های گوناگون بیان می‌کنند. برخی نیز تحلیل محتوا را با بیان عددی مقوله‌ها یکسان دانسته‌اند» (هولستی، ۱۳۷۳، ص ۱۷). به عبارت دیگر، صرف فراوانی، دلیل بر اهمیت نیست و ممکن است وجود یک تعبیر با فراوانی کم، اهمیت به مراتب فزون‌تری از تعبیر با فراوانی بیشتر داشته باشد.

اصولاً تحلیل محتوا تنها یک ابزار است؛

«تحلیل محتوا، تکنیکی پژوهشی است برای استنباط تکرارپذیر و معتبر از داده‌ها در مورد متن آن‌ها. هدف تحلیل مانند همه تکنیک‌های پژوهشی

فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. تحلیل محتوا فقط ابزار است و بس» (کرپیندورف، ۱۳۷۸، ص ۲۵).

۱-۱. کلیات روش تحقیق

۱-۱-۱. جامعه آماری

سخنان مقام معظم رهبری در مجامع هنری از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۵ (از آغاز دوران رهبری معظم‌له تاکنون). بر این اساس سخنرانی‌های منتشرشده ایشان که در سایت دفتر تنظیم و نشر آثار مقام معظم رهبری موجود است و همچنین، سخنرانی‌های عمومی‌نشده‌ای که در کتاب زلال نور (۱۳۸۳) عرضه شده است، بررسی و تحلیل گردید.

۱-۱-۲. واحد تحلیل

به‌طور کلی واحد محتوا می‌تواند کلمه، بند، جمله، تصویر، مقاله، برنامه تلویزیونی و... باشد. از آنجاکه این پژوهش، کل جامعه آماری را بررسی می‌کند، لذا دارای واحدهای نمونه‌گیری نیست و تمام سخنرانی‌های رهبری با حذف حواشی واحد ثبت است. همچنین، از آنجاکه این پژوهش در دو سطح جمله و بند تحلیل محتوا می‌شود، در سطح اول، جملات دارای مضمون مرتبط با موضوع و در سطح دوم، نیز بندهای دارای مضمون مرتبط با موضوع، واحد تحلیل‌اند.

توضیح ضروری آنکه این پژوهش برای دستیابی به روایی هرچه بیشتر، همزمان از دو واحد تحلیل بهره برده است؛ یعنی هم جمله و هم بند به‌عنوان واحد تحلیل انتخاب شده و بررسی و درنهایت، مقایسه شده‌اند و همچنان‌که اشاره شد، برای دستیابی به روایی بیشتر، از نمونه‌گیری پرهیز شده و کل جامعه آماری بررسی شده است.

نکته دیگر در مورد واحدهای تحلیل آن است که در سخنرانی‌های رهبری، حشویات (اعم از سلام و احوالپرسی یا ذکر خاطرات غیرمربوط به موضوع و...) به منظور دقیق‌تر شدن مقایسات آماری حذف گردیده‌اند.

۱-۱-۳. سطح سنجش

از سطوح چهارگانه سنجش، این پژوهش در سطح فاصله‌ای قرار می‌گیرد؛ زیرا: «سطح سنجش شمارش کلمات یا جملات در یک محتوا فاصله‌ای است؛ مثلاً اگر محققى بخواهد حجمی از یک مجله را که به مطالب خبری اختصاص یافته، در یک مقطع زمانی بررسی کند، می‌تواند کلمات منتشرشده در مورد هر مقوله را شمارش کند» (کریپندورف، ۱۳۷۸، ص ۷۹).

۱-۲-۲. مراحل پژوهش

۱-۲-۱. تعیین جهت‌گیری‌ها و تعیین نقاط تأکید

یکی از راه‌های به حداقل رساندن برداشت‌های شخصی در نتایج پژوهش، به دست آوردن جهت‌گیری (direction) و نقاط تأکید (attention) متن مورد بررسی است؛ «قبل از ورود به تحلیل کلی متن، لازم است محورهای مهم به‌دست‌آمده از اصل متن و گرایش‌ها هر محور و نیز توجیه کلی و به عبارتی، تئوریزه کردن گرایش مطرح‌شده بر اساس نگرش کلی به محتوای متن به دست آیند» (بشیر، ۱۳۸۵، ص ۲۰).

بدین منظور، به دست آوردن جهت‌گیری کلی متن مورد بررسی که در واقع، همان روح کلی آن، و همچنین، نقاط تأکید متن که فرازهای برجسته‌شده آن است، یکی از راه‌های تطبیق حداکثری نتایج حاصل‌شده با مفهوم و مقصود مدنظر تولیدکننده متن است.

در این پژوهش نیز ابتدا تمام سخنرانی‌های مقام معظم رهبری که واحد ثبت تحقیق را تشکیل می‌دهند، با رویکرد به دست آوردن جهت‌گیری کلی و نقاط تأکید متون واکاوی شده و نتایج زیر در جدول شماره (۱) منعکس شده‌اند:

جدول شماره ۱. جهت‌گیری‌های کلی و نقاط تأکید سخنرانی‌های مقام معظم رهبری در مورد هنر

سخنرانی	جهت‌گیری کلی	نقاط تأکید
یکم	تأکید بر جایگاه والای هنر	<ul style="list-style-type: none"> - اهمیت ندادن به مخالفت‌ها - لزوم افزایش مایه هنری - لزوم استفاده از ابزار هنر - تقویت و گسترش اندیشه مقدس انقلاب اسلامی توسط هنر - پرهیز از تذبذب و جهت‌گیری متزلزل
دوم	نقش هنر در نشر ارزش‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - لزوم توجه به دفاع مقدس به‌عنوان منبع تغذیه تاریخی کشور - نقش هنر در ماندگاری حقایق - ارزش هنر به جهت استفاده از آن است
سوم	تبیین جایگاه هنر	<ul style="list-style-type: none"> - لزوم بیان افکار انقلابی امام(ره) در قالب هنر - استفاده استعمارگران از هنر - تأکید بر کارآمدی ابزار هنر - انتقاد از قانع شدن به وضع موجود
چهارم	امید به هنرمندان انقلاب برای رشد و رساندن جامعه به اهداف صحیح	<ul style="list-style-type: none"> - اهمیت هنر سینما در جامعه - اهمیت و میزان اثرگذاری کار هنرمندان انقلاب - توصیف و ویژگی‌های جبهه غیرخودی - نیاز به استقامت برای پیشرفت هنر انقلاب - آفت‌های پیش روی جبهه انقلاب: خودخواهی، تلاش نکردن
پنجم	جهت‌دهی به هنرمندان جبهه انقلاب	<ul style="list-style-type: none"> - لزوم بیان دیدگاه‌های شخصی توسط هنرمندان در عین تعامل مثبت با دولت، نظام و رهبری - راهکارهای قوی و منسجم‌تر کردن جبهه هنرمندان - انقلاب: ایجاد کانون، تهاجمی برخورد کردن، دوری از خط‌بازی‌های سیاسی، سیاست‌گذاری، جذب نیرو و... - بایسته‌های اخلاقی - رفتاری هنرمندان انقلاب: توکل، مجاهدت، دوری از احساس خودباختگی و...

<p>- ارائه راهکارهایی در مورد ترویج هنر دفاع مقدس و انقلاب: ترجمه برخی کتب، استفاده از استعدادهای موجود، پرداختن به موضوع جانبازان، بسیج در برابر تخریب فرهنگی و...</p> <p>- تحلیل وضع داستان‌نویسی در ایران و اثر دفاع مقدس بر آن</p> <p>- ذکر الگوهای موفق ادبیات دفاع مقدس و ذکر چند الگوی جهانی در داستان</p>	<p>جهت‌دهی به هنرمندان انقلاب</p>	<p>ششم</p>
<p>- تحلیل هنر دفاع مقدس: کمبود داستان‌های خوب، ذکر چند اثر موفق در فیلم و داستان، تولید آثار هنری مخالفان جنگ در ایران</p> <p>- لزوم تولید آثار جدید و غیر تکراری</p>	<p>اهمیت هنر دفاع مقدس</p>	<p>هفتم</p>
<p>- تبیین مسئله تهاجم فرهنگی</p> <p>- ذکر عنصر غفلت به عنوان یک آسیب</p> <p>- همدستی روشن‌فکران نسل اول کشور با اروپایی‌ها</p> <p>- ضرورت تلاش در جهت شناخت مفاهیم اسلامی</p>	<p>آسیب‌شناسی هنر انقلاب</p>	<p>هشتم</p>
<p>- اهمیت و جایگاه والای جانباز</p> <p>- قابلیت منحصر به فرد زبان هنری</p> <p>- بیان ویژگی‌های خاص رمان</p> <p>- توصیف عقب‌ماندگی کشور در عرصه داستان‌نویسی</p>	<p>لزوم توجه به مقوله جانباز</p>	<p>نهم</p>
<p>- بیان ویژگی‌های زبان فارسی</p> <p>- ذکر ذخایر تاریخی زبان فارسی</p> <p>- تهاجم حساب‌شده علیه زبان فارسی در صدساله اخیر</p>	<p>قابلیت‌های زبان فارسی</p>	<p>دهم</p>
<p>- لزوم پیشبرد هرچه بیشتر هنر</p> <p>- انتقاد از وضع هنر در دوران پیش از انقلاب</p> <p>- قابلیت هنر برای انتقال مفاهیم معنوی و انقلابی</p> <p>- لزوم آشنایی با مفاهیم اسلامی برای انتقال</p>	<p>لزوم عمق‌دهی هرچه بیشتر به هنر</p>	<p>یازدهم</p>
<p>- گلابیه از کم‌کاری در زمینه داستان‌نویسی و رمان</p> <p>- ترغیب به نوشتن رمان در مورد حوادث انقلاب</p>	<p>ضرورت سرمایه‌گذاری در عرصه داستان‌نویسی</p>	<p>دوازدهم</p>

<ul style="list-style-type: none"> - ابراز نگرانی عمیق در باب فرهنگ - دلایل عدم توفیق انقلاب در فتح جبهه هنر و روشن فکری: وابستگی های روشن فکری، محدودیت های فردی در اسلام، کم توجهی دستگاه های فرهنگی در جذب استعداد، اشتباه مسئولان در توجه صرف به نام و نشان دارها، خودباختگی عناصر جبهه خودی، تمجید غربی ها از هنرمندان، تردید در پایبندی نظام به آرمان ها، دعوای خطی، دنیا و مظاهر دنیوی - ویژگی های هنرمندان جبهه غیر خودی - ضرورت خلق مخاطب - تقدم یکپارچگی و هماهنگی بر جذب نیرو از جبهه غیر خودی 	<p>آسیب شناسی جریان هنر انقلاب اسلامی</p>	<p>سیزدهم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - اهمیت به تصویر کشیدن مسئله جنگ - ضرورت توجه به فیلم نامه 	<p>ضرورت کیفیت بخشی به سینمای جنگ</p>	<p>چهاردهم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - لزوم ارتقای کمی و کیفی هنر - گلایه از عدم پیشرفت مناسب در عرصه سینما - ضرورت شکوفایی استعدادها در عرصه سینما - لزوم اهمیت دهی به ارزش های دینی در هنرهای نمایشی - تأکید بر جایگاه ویژه زبان هنری 	<p>تبیین جایگاه ویژه و رسالت هنرهای نمایشی</p>	<p>پانزدهم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - لزوم گسترش کمی و کیفی فرهنگ هنر - لزوم شناخت استعدادها - تحلیل هنر در ایران قبل و بعد از انقلاب: بیان برخی از آثار حکومت های قبل از انقلاب بر هنر، پیشرفت به برکت انقلاب - ارزش یابی قالب های مختلف هنری و معرفی الگوهای بومی 	<p>جایگاه والای فرهنگ و هنر در ارتقای یک کشور</p>	<p>شانزدهم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - جایگاه والای هنر و اهمیت زبان هنری - لزوم انتقال ایمان از طریق هنر و قصه گویی برای کودکان - لزوم تلاش و همت در راستای تولید هنر خوب و منتقل کننده ایمان 	<p>لزوم پیشبرد ادبیات و هنر در زبان فارسی</p>	<p>هفدهم</p>

<ul style="list-style-type: none"> - جایگاه والای هنر - نقش هنر در روشن کردن زوایای جدید - لزوم توکل بر خدا و درخواست کمک از وی در تولید کار هنری 	<p>لزوم قرارگیری هنر در خدمت معنویت</p>	<p>هجدهم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - گسترش دامنه هنر در انقلاب اسلامی و در خدمت حقایق قرار گرفتن آن - تحلیل هنر بعد از انقلاب: نبود چهره‌های شاخص، احساس بی‌پناهی هنرمندان انقلاب، ناتوانی استفاده از ظرفیت‌های انقلاب و دفاع مقدس - استفاده جریان ضداسلام از هنر برای پوشاندن حقایق در دنیا - لزوم حمایت از هنرمندان انقلاب 	<p>قابلیت قرار گرفتن هنر در خدمت حقیقت یا پوشاندن آن</p>	<p>نوزدهم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - نقش هنرمندان در پرداختن به دفاع مقدس با دیدی صحیح و هنرمندانه - لزوم سازماندهی مقوله دفاع مقدس توسط مسئولان هنری و فرهنگی - تحلیل میزان توجه هنر انقلاب به دفاع مقدس 	<p>لزوم توجه به مقوله دفاع مقدس به عنوان مهم‌ترین موضوع هنری</p>	<p>بیستم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - جایگاه والای هنر و هنرمند - مسئولیت و تعهد هنرمند در استفاده صحیح از موهبت هنر و تلاش در این راه - عدم منافات اخلاق و هنر با یکدیگر - مقایسه هنر متعهد و هنر غیرمتعهد - ویژگی‌های هنر دینی - رسالت هنر: سعادت و اعتلای انسانی، تقوای انسانی، عدالت اجتماعی - تحلیل هنر بعد از انقلاب: گیشه‌گرایی، سانسور، جاذبه‌های جنسی، نپرداختن کافی به دفاع مقدس، با ارزش بودن ولی کافی نبودن هنر خوب بعد از انقلاب - هنر و سیاست: لزوم پرهیز از ورود به بازی‌های خطی، لزوم بهره‌گیری از هنر و موضع‌گیری در ارزش‌ها - هنر و اقتصاد: لزوم حمایت از کارهای هنری 	<p>هنر دینی و تعهد در هنر</p>	<p>بیست و یکم</p>

<ul style="list-style-type: none"> - لزوم جهت‌گیری هنرمندان - ضرورت تربیت نیروی انسانی - تحلیل هنر در ایران: ضعف در فیلم‌نامه‌نویسی، رشد اخیر قصه‌نویسی در جهت غیر صحیح، ضعف قصه‌نویسی برای انقلاب - ضرورت امیدوار بودن و توکل به خدا - لزوم تقویت مایه‌های هنری 	<p>ضرورت ترویج هنر مطلوب و تربیت نیرو در کشور</p>	<p>بیست و دوم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - لزوم اعتلای هنر - ابزار بودن هنر - لزوم پشتیبانی فکر مستحکم از هنر - دروغ بودن هنر برای هنر - پرهیز از اعتنا به قطب‌بندی‌های سیاسی - انتقاد از تقلیدی شدن موسیقی 	<p>لزوم اعتلای هنر</p>	<p>بیست و سوم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - مسئولیت سنگین قشر مداح - انتقاد از تمجیدهای سطحی در شعرهای مداحی - لزوم بهره‌گیری مداحی از معارف اسلامی - ذکر تأثیرگذاری به‌عنوان خاصیت عمومی هنر - لزوم تناسب آهنگ مداحی با محتوا 	<p>تبیین جایگاه مداحی و آسیب‌شناسی آن</p>	<p>بیست و چهارم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - بیان هنری؛ شرط اصلی در انتقال مفاهیم - جایگاه هنر مقاومت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کارها - ذکر پیشرفت‌های کشور در عرصه‌های مختلف 	<p>سرمایه‌گذاری در حوزه هنر دفاع مقدس</p>	<p>بیست و پنجم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - نیاز به سینما به‌عنوان یک ضرورت کشور - نقش نهادهای مسئول در انتقال معارف به کارگردان - تأکید بر جایگاه سینما به‌عنوان هنر برتر - نقش سینما در تربیت نسل جدید و پیشرفت کشور - تأکید بر بهره‌مندی از ارزش‌های دفاع مقدس - بیان ضعف کشور در قصه‌نویسی - لزوم در نظر گرفتن ارزش‌های دینی و ملی 	<p>تأکید بر جایگاه بی‌نظیر سینما</p>	<p>بیست و ششم</p>

۱-۲-۲. سؤالات تحقیق

با توجه به اینکه قبل از تحلیل محتوای متن اصولاً نمی‌توان فرضیه مشخصی را مطرح کرد، لذا سؤالات تحقیق در این زمینه مطرح و درنهایت، پس از انجام تحلیل، پاسخ‌های لازم را می‌توان به دست آورد.

سؤالات مطرح‌شده در این تحقیق عبارت‌اند از:

۱. جایگاه و منزلت هنر در سخنان رهبری کجاست؟
۲. ویژگی‌های هنر مطلوب از دیدگاه رهبری چیست؟
۳. رسالت هنرمندان متعهد در عرصه هنر از دیدگاه رهبری چیست؟
۴. غایت هنر از نظر رهبری چیست؟
۵. غایت هنرمندان از نظر رهبری چیست؟
۶. خط‌مشی‌های ترسیمی رهبری برای هنرمندان کدام است؟
۷. بایسته‌های اخلاقی- رفتاری هنرمندان از دیدگاه رهبری چیست؟
۸. عناصر مهم اخلاق هنری از دیدگاه رهبری چیست؟
۹. ویژگی‌های متمایزکننده هنر از سایر عرصه‌ها از دیدگاه رهبری چیست؟
۱۰. تفاوت هنر انقلابی و متعهد با هنر غربی از دیدگاه رهبری چیست؟
۱۱. محدودیت‌ها و محدوده‌ها و چارچوب‌های هنرمندان از دیدگاه رهبری چیست؟
۱۲. الگوهای ارائه‌شده توسط رهبری برای هنرمندان کدام است؟
۱۳. آسیب‌های هنر انقلاب از منظر رهبری چیست؟
۱۴. ارزشیابی هنر، پیش و پس از انقلاب اسلامی چه جایگاهی در سخنان رهبری دارد؟
۱۵. ویژگی هرکدام از قالب‌های هنری از نظر رهبری چیست؟

۱-۲-۳. مقولات تحقیق

پس از به دست آمدن سؤالات اولیه، متون مورد بررسی با رویکرد پاسخ به سؤالات، چند بار بازخوانی شده و با تلفیق برخی سؤالات و استخراج برخی زیردسته‌ها، مقولات زیر برای طبقه‌بندی مضامین استخراج شد (جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲. مقولات و زیرمقولات به دست آمده

ردیف	مقولات	زیرمقولات
مقوله یکم	جایگاه هنر و هنرمند	جایگاه معنوی هنر، ارزش هنر، تعیین‌کنندگی هنر، جایگاه هنرمند
مقوله دوم	ویژگی هنر	خصوصیات عمومی هنر، ویژگی‌های هنر دینی
مقوله سوم	رسالت هنر و هنرمند	هدایت مردم، صدور انقلاب، اصلاح کشور و انتقال ارزش‌ها و...
مقوله چهارم	راهکارها[ی مربوط به حرفه هنر]	شامل پیشنهادات و توصیه‌هایی است
مقوله پنجم	بایستگی‌های اخلاقی - رفتاری هنرمندان	گزاره‌های ارزشی نظیر: اخلاص، توکل، امانت‌داری و... همچنین حوزه رفتار نظیر: همت و تلاش
مقوله ششم	الگوهای ارائه‌شده	شامل مصداق کارهای موفق هنری معاصر و همچنین، منابع دینی ذکرشده در کلام رهبری
مقوله هفتم	مقایسه هنرمند متعهد و غیرمتعهد	ویژگی‌های عمومی هنرمندان، تفاوت‌ها
مقوله هشتم	تحلیل هنر انقلاب و ایران	آسیب‌شناسی هنر انقلاب، ارزش‌یابی هنر قبل از انقلاب، ارزش‌یابی هنر بعد از انقلاب
مقوله نهم	قالب‌های هنری	شامل ویژگی‌ها و ممیزات هرکدام از قالب‌های هنری مانند شعر، رمان، موسیقی، سینما و...
مقوله دهم	بایستگی دستگاه‌ها	شامل عباراتی که در آن‌ها به‌طور مشخص دستگاه‌های فرهنگی برای اجرایی کردن راهکارها و تعالی هنر مورد خطاب قرار گرفته‌اند

۲. تحلیل نتایج تحقیق

پس از دسته‌بندی سخنان رهبری در قالب مقولات، جداول هریک به تفکیک استخراج شده و تحلیل نتایج آن‌ها در تطبیق با مبانی نظری پژوهش و در نظر گرفتن فراوانی‌های مقولات و زیرمقولات انجام گرفته است. در اینجا برای طولانی نشدن مقاله از درج جداول مزبور خودداری شده و نتایج جداول مطرح خواهند شد. همچنین، در اینجا لازم است که در مورد پایایی تحقیق نیز این توضیح را داد که کل مراحل تحلیل محتوا در تیر ۱۳۸۶ توسط کدگذاران انجام و در آذر همان سال تکرار شده است. این نکته از آن رو حائز اهمیت فراوان است که پس از گذشت ۶ ماه از مرحله اول تحلیل محتوا اخذ نتایج مشابه، اعتبار روش شناختی کار را تأیید می‌کند.

۲-۱. تحلیل منویات رهبری در عرصه هنر با نگاهی به مقولات

همان‌گونه که از عنوان مقولات نیز هویداست، سخنان رهبری، حتی با توجه به در نظر گرفتن سخنان ایشان در جمع مسئولان، حیطة بسیار گسترده‌ای را در زمینه هنر در بر می‌گیرد.

۲-۱-۱. تعریف هنر

خاصیت آفرینندگی و آفرینش‌گری هنر، اگر نگوییم مورد اتفاق، مورد اجماع بیشتر صاحب‌نظران عرصه هنر است؛

«خصوصیت هنر در این است که آفرینش، جزو ذات آن شمرده می‌شود...؛ هنر، خاصیت آفرینشی دارد. حتی آنجا که شما می‌بینید ظاهراً هنر، چیزی را می‌پردازد، درواقع، پردازش نیست. اگر عمیق و باطنی ملاحظه کنید، می‌بینید که هنر، سرگرم آفرینش است... این آفرینش هنر است. به همین خاطر است که هنر، گوهری گران‌بهاست و هنرمند، ارزش واقعی دارد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۲/۷).

حقیقت هنر نیز مورد تأکید قرار گرفته است؛

«هنر ملتزم و متعهد، یک حقیقت است و ما باید به آن اقرار کنیم» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

«هنر دینی آن است که بتواند معارفی را که همه ادیان- و بیش از همه، دین مبین اسلام- به نشر آن در بین انسان‌ها همت گماشته‌اند و جان‌های پاکی در راه نشر این حقایق نثار شده است، نشر دهد، جاودانه کند و در ذهن‌ها ماندگار سازد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

«آن چیزی که در هنر دینی به شدت مورد توجه است، این است که این هنر در خدمت شهوت و خشونت و ابتذال و استحاله هویت انسان و جامعه قرار نگیرد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

در مقام جمع‌بندی می‌توان «تعهد»، «نشر معارف الهی از جمله عدالت و مسائل توحیدی» و از سوی دیگر، «عدم اشاعه محتوای ضاله نظیر شهوت و خشونت و ابتذال» را جزو ذاتیات هنر دینی دانست.

۲-۱-۲. منشأ هنر

در زمینه منشأ هنر به‌طور کلی دو دسته نظریه‌های مادی‌گرایانه و نظریه‌های معناگرا وجود دارند.

نظریه‌های مادی‌گرا با قطع نظر از منشأ معنوی و ماورایی برای هنر، یا آن را به‌غریزه نسبت می‌دهند و یا مناسبات اقتصادی، فرهنگی و... درمقابل، نظریه‌های معناگرا بر منشأ معنوی هنر و به‌ویژه بر فطرت الهی تأکید می‌کند.

رهبر انقلاب با اشاره به این مطلب که هنر عطیه‌ای الهی است، به رد دیدگاه‌های مادی‌گرایانه پرداخته‌اند:

«هنر گوهر بسیار گران‌بهایی است که ارزش و گران‌بهایی آن فقط بدین جهت نیست که دل‌ها و چشم‌هایی را به خود جذب می‌کند. حقیقت هنر- هر نوع هنری- یک عطیه الهی است. اگرچه بروز هنر در چگونگی تبیین است، اما این، همه حقیقت هنر نیست» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

ایشان همچنین با بیان اینکه «هنرمند اصلاً منزوی نمی‌شود» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۳/۵)، به دیدگاه‌های برخی روان‌شناسان همچون فروید مبنی بر اینکه «هنرمند شخصی درون‌گراست» و از آنجا که پیوسته با محیط بیرونی در اصطکاک و تصادم قرار دارد، از این گرفتاری به دنیای درون و آرزوها و خیالات خود پناه می‌برد، پاسخ می‌دهند.

۲-۱-۳. غایت هنر

یکی از بحث‌های مهم در رابطه با هنر، نظریه «هنر برای هنر» است. طبق این نظریه، هنر بدان جهت که هنر است، مطلوبیت دارد و هیچ قانون و الگویی نباید برای هنر که ابرازکننده شخصیت هنرمند و نبوغ اوست، وجود داشته باشد.

رهبر انقلاب در رد این نظریه می‌فرمایند:

«قبل از انقلاب می‌گفتند هنر برای هنر؛ یعنی به ما که رسیدند، گفتند هنر برای هنر؛ اما خودشان از فیلم‌های هالیوودی و انواع و اقسام فیلم‌های دیگر استفاده می‌کردند برای پیش بردن اهداف استعماری آمریکا؛ یعنی در این صورت، هنر کاملاً در خدمت هدف‌ها و فکرها و ایدئولوژی‌ها. شما می‌بینید برای نشان دادن مظلومیت یهود و بر پا نگه داشتن این دولت جعلی و ناماندگار- که قطعاً اسرائیل یک دولت ناماندگار است، ماندنی نیست در دنیا و بلاشک از بین خواهد رفت- هزارها فیلم ساختند. خوب، اگر هنر برای هنر درست است، چرا این کار را کردند؟!» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۳/۵).

ایشان همچنین در مقام ایجاب، هنر را «برای صاحب هنر»، «برای خالق هنر» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۳/۵) و برای آن کسی می‌داند که هنر را به انسان عطا کرده است؛

«ما باید به نام خدا و برای خدا بخوانیم. هنر باید این جهات را داشته باشد و به نظر من این دو جهت باید رعایت شود» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۳/۵).

۲-۱-۴. قلمرو هنر

بحث در قلمرو هنر، موضوع رابطه آن را با دین نیز مطرح می‌کند. در اینجا تأکید می‌شود که دین، نه تنها هنر را محدود نمی‌کند بلکه هم سطح هنر و هم عمق و ماندگاری آن را نیز افزایش می‌دهد.

آیت‌الله خامنه‌ای نیز در جمع هنرمندان دفاع مقدس با تأکید بر قلمرو واقعی هنر، می‌فرماید: «دو خصوصیت را در هنر بعد از انقلاب، مشاهده می‌کنم: یکی در خدمت حقیقت قرار گرفتن و دوم، گسترش دامنه هنر» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹/۱/۲۰). به عبارت دیگر، یکی از مهم‌ترین قلمروهای هنر، گسترش و عمق بخشیدن به حقیقت است.

۲-۱-۵. هنر و اخلاق

یکی از مباحث مهم در مطالعات مربوط به هنر، نسبت هنر و اخلاق است. در این زمینه می‌توان گفت:

«هنر، در ماهیت خود به دو بخش «خوب» و «بد» قابل انقسام نیست، چراکه «خوب» و «بد» مفاهیمی اخلاقی‌اند. در صورتی که در آثار هنری، اوصافی نظیر «زیبا» و «زشت» تداعی و مطرح می‌شوند، به طوری که واقعاً مشکل است که یک اثر هنری را خوب یا بد در نظر بگیریم» (شریعتمداری، ۱۳۷۸، ص ۱۳۴).

رهبر انقلاب، اما با اشاره به سخنی از رومن رولان مبنی بر اینکه کار هنری باید حداقل با ۱۰ درصد اخلاق همراه باشد، می‌فرماید:

«من می‌گویم صددرصد هنر و صددرصد اخلاق. این‌ها با هم منافات ندارند. باید صددرصد کار را با خلاقیت هنری ارائه داد و صددرصد آن را از مضمون عالی و تعالی بخش و پیش‌برنده و فضیلت‌ساز پُر کرد و انباشت» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

۲-۱-۶. هنر و دین

دین در بسیاری مواقع از مضامین و روش‌های هنری برای طرح مفاهیم خود استفاده کرده است. قرآن کریم، خود یک نمونه اعلا‌ی هنر خداوند است. درواقع، هنر به دلیل زبان خاص خود از ویژگی نمایش خفایای امور برخوردار است و به تعبیر رهبری، هر شاخه هنر دارای زبانی است که فاقد آن‌ها، دری از ابواب معرفت به رویش بسته است. «بنده- که شاید اگر مبالغه نباشد- واقعاً هزار مرتبه، شاید هم بیشتر، ماجرای حضرت مریم را یا خوانده‌ام، یا گفته‌ام، یا تفسیر کرده و شرح داده‌ام- اما من وقتی که همین ماجرا را از زبان هنر شما می‌شنوم، ناگهان متوجه می‌شوم که من تا حالا این قضیه از قرآن می‌فهمیدم، چقدر محدود بوده است! هنر، این است و دید هنرمند، این چنین است!... این خاصیت هنر است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹/۱/۲۰).

در جای دیگری می‌خوانیم:

«در همان روزهاست که امام معصوم از یک شاعر که یقیناً از لحاظ وزانت معنوی- وزن دینی، اعتقادی، علمی و تقوایی- یک صدم فلان صحابی‌اش نیست، چنان تجلیلی می‌کند که متحیر و مبهوت می‌شوند... امام به آن‌ها بیشتر اهمیت می‌دهد. چرا؟ چون ابزاری که شاعر در دست دارد و از آن برای حمل امانت ائمه استفاده می‌کند، منحصر به فرد است. دیگران فاقد این ابزارند. بسیار با فضیلت‌اند، اما کار عظیم حمل امانت از این‌ها ساخته نیست» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۱۱/۳).

۲-۱-۷. هنر و فرهنگ

اصولاً هنر از یک طرف، با الهام از ارزش‌های فرهنگی و با بهره‌گیری از نمادهای رایج در هر فرهنگ زنده بوده و از طرف دیگر، عامل اصلی حیات و پایداری فرهنگ است. «وقتی ما از فرهنگ حرف می‌زنیم، در درجه اول، از شعر، از داستان، از بخش‌های مختلف هنری، نویسندگی و نظیر آن حرف می‌زنیم. این‌هاست که در ذهنیت و عمل مردم تأثیراتی دارد. حتی فرهنگ عامیانه، یعنی آن بخش

دیگر از فرهنگ هم - که از لحاظ گسترش کمی وسیع‌ترین انواع فرهنگ است - محصول و شکل گرفته به وسیله همین ادبیات و هنر است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵/۶/۲۸).

۲-۲. تحلیل و آسیب‌شناسی هنر انقلاب اسلامی ۱-۲-۲. «عدم تناسب شکل با محتوا» و «قشری‌زدگی»

یکی از مشکلات مهم و بارز عرصه هنر دینی که به‌طور ملموس در برنامه‌های تولیدی سازمان‌های فرهنگی از جمله صدا و سیما نیز قابل مشاهده است، توجه صرف به ظواهر و پوسته دین و مغفول ماندن باطن و مغز پیام دین است؛

«مشکل عمده‌ای که امروز بر سر راه هنر دینی وجود دارد، این است که به جای آنکه دین «منبع» الهام هنرمندان قرار گیرد و هنر، پیام دینی را در محتوای خود متجلی سازد، ظاهر دین مورد توجه هنرمندان قرار می‌گیرد و هنرمند به‌گونه‌ای مصنوعی درصدد گنجاندن ظواهر دینی در فرم و صورت هنر برمی‌آید و هنر خود را به شیوه‌ای تصنعی با دین پیوند می‌دهد» (نبوی، ۱۳۷۸، ص ۲۱۹).

تولید محتوای ضددینی و حتی غیردینی با دین منافات داشته و گنجاندن ظواهر دینی، مضمون را دینی نمی‌سازد.

رهبر انقلاب نیز هنرمند را هم در باب شکل و هم در قبال محتوا متعهد می‌داند: «هنرمند، هم در باب فرم و قالب هنر خودش و هم در قبال مضمون تعهد دارد. کسی که قریحه هنری دارد، نباید به سطح پایین اکتفا کند. این یک تعهد است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

ایشان در فراز دیگری از سخنان خود ضمن تجلیل از هنر به‌عنوان «فاخرترین و ارزشمندترین قسمت‌های جان انسانی» به ضرورت خرج کردن این سرمایه برای خداوند اشاره می‌کند و ادامه می‌دهد:

«البته وقتی می‌گوییم برای خدا خرج کنید، فوراً ذهن به طرف همان حالت قشری‌گری و ریاکاری نرود» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

ایشان همچنین می‌فرمایند:

«هنر دینی به‌هیچ‌وجه به معنای قشری‌گری و تظاهر ریاکارانه دینی نیست و این هنر لزوماً با واژگان دینی به وجود نمی‌آید. ای بسا هنری صددرصد دینی باشد، اما در آن از واژگان عرفی و غیردینی استفاده شده باشد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

۲-۲-۲. تقلید از آثار موفق

«غرب‌زدگی» و «تقلید» از آفت‌های هنر انقلاب اسلامی و دلیل آن نیز «عدم بروز خلاقیت در عرصه‌های هنری» و «عدم خودباوری» و به تبع آن، «نداشتن سبک‌های بومی هنری» است؛ امری که رصد محصولات فرهنگی کشور بهترین دلیل در اثبات آن است؛

«بعضی از عناصر جبهه خودی، که مثلاً داستان می‌نویسند یا فیلم می‌سازند، با این خیال که مخاطبین جبهه مقابل را جذب کنند، به مسائلی می‌پردازند که نویسنده یا فیلمساز جبهه مقابل به آن‌ها پرداخته است... این کار، به هیچ‌وجه صحیح نیست؛ چون به سایش در جبهه خودی کمک می‌کند. بنده این را قبول ندارم. نه فقط قبول ندارم بلکه تصور می‌کنم این فکر، غلط، و این کار، اشتباه است. ما باید مخاطب خودمان را خلق کنیم. اگر دشمن ما با تکرار یک حرف، گوش‌ها را با آن آشنا می‌کند، ما نباید مجبور شویم حرفی را که او می‌خواهد، تکرار کنیم. اگر او با خوراندن یک خوراک، ذائقه جدیدی برای مردم کشور خلق می‌کند، ما نباید تبع آن ذائقه خلق شده باشیم. خودمان باید ذائقه دیگری خلق کنیم؛ یعنی همانی که مطابق فکر و ایمان و عقیده ماست. خلاصه اینکه اگر دشمن خصوصیات را در کار خودش برجسته می‌کند، ما تقلید نکنیم» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۳. گیشه‌گرایی و مخاطب‌زدگی

«سودمحوری» که در تمام ساحات زندگی عصر جدید جاری است، در عرصه هنر نیز توجه افراطی به ذائقه مخاطب و خواست‌های او و به تعبیر رساتر «مخاطب‌زدگی» را باعث می‌شود.

رهبر انقلاب با اشاره به اهمیت «مسئله اقتصاد» در عرصه هنر و تأکید بر توجه دستگاه‌های فرهنگی به این نکته می‌فرماید:

«علاوه بر اینکه وضع خود هنرمندان از لحاظ زندگی، چندان ممتاز نیست و در خیلی جاها در حد قابل قبولی نیست، کسانی هم که در رشته‌های هنری سرمایه‌گذاری می‌کنند، غالباً وقتی به چیزهایی پایبند هستند، نمی‌توانند بازده مالی داشته باشند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

ایشان دلیل اینکه «یقیناً باید به این‌ها کمک شود» را چنین می‌دانند:

«اگر کمک نشد، به سمت هرچیزی که بتواند پول را به سمت آن‌ها بیاورد و آن‌ها را تأمین کند- به قول اصحاب سینما، «گیشه‌گرایی»- می‌روند، که طبعاً این هم در همه وقت چیز خوبی نیست» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

ایشان در ادامه یکی از عوامل اموری مثل «گرایش به مسائل جنسی و شهوانی و امثال این‌ها در سینما» را عوامل گرایش‌های اقتصادی در حوزه هنر ذکر می‌کنند.

۲-۴. جشنواره‌زدگی

«جشنواره‌زدگی» را می‌توان یکی از زیرمجموعه‌های «سفارشی شدن هنر» دانست. بسیار دیده می‌شود هنرمندان مختلف به‌ویژه کارگردانان حتی بدون آنکه فراخوانی از سوی جشنواره‌های مختلف دریافت کنند، تنها با پیش‌بینی ذائقه و خواست برپاکنندگان جشنواره دست به طراحی و تولید فیلم و یا هر محصول دیگر هنری می‌زنند. این معضل آن‌گاه حادث‌تر می‌شود که مسئله، بوی سیاسی شدن نیز بگیرد و هنرمند هنر خود را خرج اغراض سیاسی کند.

مقام معظم رهبری در فرازی از سخنان خود در جمع «کارگردانان سینما و تلویزیون» با تأکید بر اینکه حتی اگر جشنواره می‌روید، «آن وقتی بروید و آنطوری بروید که مصالح فرهنگی کشورتان را مراعات نکنید» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۵/۳/۲۳)، به دفع شبهه مقدر می‌پردازد و می‌افزاید:

«اگر طوری شد که او بناست مصالح خودش را علیه مصالح کشور شما رعایت کند، بله، ترجیح با نرفتن است، ترجیح با حضور پیدا نکردن است؛ این، چیز روشن و واضحی است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۵/۳/۲۳).

۲-۲-۵. دشواری طی مسیر

«دشواری راه» در همه زمین‌های اساسی، به‌ویژه در مواردی که نیاز به خلاقیت گسترده و عمیق دارد، یکی از عوامل مهم تأخیر در وصول به هدف مطرح است. اما نکته ضروری، آن است که صعب‌العبور بودن مسیر تولید آثار هنری بومی نباید موجب سرخوردگی و ناامیدی از دست‌یابی به اهداف شود. در واقع، «دشواری راه» است که نیل به اهداف را شیرین و ارزشمند می‌کند.

«البته ما همین‌طور می‌گوییم [ایمان را با هنر منتقل] بکنید، ولی می‌دانم که در عمل، خیلی دشوار است، خیلی خون دل دارد، خیلی زحمت دارد. قصد من این نیست که از زحمات و دشواری‌های این کار صرف‌نظر کرده باشم لیکن می‌خواهم عرض بکنم که با همت بلند، ان‌شاءالله همه دشواری‌ها برطرف خواهد شد و خداوند به شما توفیق خواهد داد؛ چون در راه خداست و کار بزرگ است» (سخنان مقام معظم رهبری ۱۳۷۷/۲/۲۳).

البته مقام رهبری با وارد کردن مقوله ایمان و توکل به خدا ضمن بیان اینکه «من معتقدم آن چیزی که ما برای یک حرکت درست احتیاج داریم، استقامت است»، می‌افزاید:

«من این حرکت را عملی ممکن می‌دانم؛ حتی نه چندان دشوار. من حتی خیلی دشوار هم نمی‌دانم. من تعجب می‌کنم که بعضی این‌ها را، چیزهایی محال می‌دانند! کانه خودشان را درمقابل یک دیوار تا به عرش رسیده

می‌بینند. من راه را حتی خیلی دشوار نمی‌دانم. شرط اینکه این راه طی شود، این است که مجموعه‌ای مثل شما، مثل آن «زبرالحدید» باشند؛ همان‌که امیرالمؤمنین (ع) فرمودند: مثل پاره‌های فولاد. یعنی من از شما خاطر جمع باشم! این، فارسی‌اش است! آن وقت من به شما عرض می‌کنم بر روی این پایه مستحکم، می‌شود تا عرش، آسمان خراش ساخت» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۸).

۶-۲-۲. عدم تربیت و شناسایی نیروها

شاید بتوان پاشنه آشیل جمهوری اسلامی را «تربیت نیروی انسانی» دانست: شاید گلابه از این جهت کمتر وارد باشد که چرا در این مدت، انقلاب موفق به تحویل دادن هنرمندان صاحب‌سبک در زمینه‌های مختلف نشده است بلکه گلابه بیشتر متوجه این مطلب است که چرا هنوز حتی «سازوکار» تربیت هنرمند متعهد نیز به دست نیامده است؟ و بدتر از آن، اینکه چرا حتی به «تربیت نیروی انسانی» به عنوان یک نیاز مهم و بنیادین «اندیشیده» نیز نمی‌شود و بدتر از همه، اینکه با وجود فقر نیروی انسانی، چرا از هنرمندان متعهد موجود حمایت‌های لازم صورت نمی‌گیرد؟

۷-۲-۲. «ابزار زن» و «تأثیر محدودیت‌های دینی»

همواره و در طول اعصار، شیطان «زن» را ابزاری برای اغوای اهل زمین به کار گرفته است لکن این بدان معنا نیست که جاذبه زن شیطانی است؛ زیرا جاذبه زن جلوه‌ای از زیبایی و جاذبه حضرت حق است که در وجود وی تجلی کرده است. هنر شیطانی انسان را در چارچوب طبیعت خلاصه کرده، ماورا را انکار می‌کند و رضای غریزه را غایت‌الغایات وی می‌نماید. هنر شیطانی با دستاویز قرار دادن مظلومیت زن در برهه‌هایی از تاریخ و با ادعای دروغین اعاده حقوق زن، وی را به عرصه عریانی و ابتذال کشانده و مظلومیتی مضاعف برای وی به ارمغان آورده است و سرانجام، هنر شیطانی گوهر زیبایی زن را که مکانتی در مستوری دارد، در معرض همگان قرار می‌دهد.

رهبر انقلاب با اشاره به مسئولیت‌های فردی اسلام اینکه، «طرف اهل فحشا نباشد؛ شرب خمر نکند؛ فساد جنسی نداشته باشد؛ دروغگو نباشد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲) و... را از جمله این مسئولیت‌ها برشمرده و در جای دیگری می‌افزاید:

«اسلام می‌گوید: «نه فقط نمی‌شود بلکه حد شرعی هم دارد». اسلام برای دروغ گفتن و غیبت کردن، حد شرعی قائل نشده، اما برای میخوارگی، حد شرعی قائل شده است. برای ارتباط با جنس مخالف، به شکل لطیف آمیخته به شهوت- یعنی همان محبت‌های لطیفی که در آن‌ها شهوت هم هست و کسی نمی‌تواند بگوید نیست- مجازات در نظر گرفته است...» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

رهبر انقلاب با دفع شبهه مقدر مبنی بر سانسور محصولات فرهنگی می‌گوید:

«بحث سانسور نیست؛ بحث این است که ما نباید به ذهن و دل جوان چیزی را بدهیم که او را به سمت گناه و فساد می‌لغزاند. این غیر از آزاد گذاشتن فکر برای انتخاب در مسئله‌ای است. شما می‌دانید که مسائل احساساتی به کسی فرصت انتخاب نمی‌دهد؛ انسان را به سمتی می‌کشاند، بدون اینکه قدرت انتخاب داشته باشد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

ایشان در فراز دیگری از سخنان خود «استفاده از عامل جنسی در فیلم‌ها» را از کارهای دشمنان می‌داند و در پایان، با تأکید بر اهمیت عامل اقتصاد، دستگاه‌های اجرایی را به مساعدت هنرمندان توصیه می‌کند؛ زیرا:

«اگر کمک نشد، به سمت هرچیزی که بتواند پول را به سمت آن‌ها بیاورد و آن‌ها را تأمین کند- به قول اصحاب سینما، «گیشه‌گرایی»- می‌روند، که طبعاً این هم در همه وقت چیز خوبی نیست. گرایش به مسائل جنسی و شهوانی و امثال این‌ها در سینما، یک مقدار عاملش همین است. می‌خواهند فیلم جاذبه پیدا کند، لذا یک مشت افراد به‌خصوصی را جمع می‌کنند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

۲-۸. خودباختگی و مرعوبیت

در سخنان رهبری، خودباختگی و مرعوبیت از عوامل جدی سایش در جبهه هنرمندان انقلاب اسلامی دانسته شده است؛ بر این اساس، رهبر انقلاب بارها و بارها از آنچه «خودباختگی عناصر جبهه خودی در مقابل شخصیت‌های جبهه دشمن» می‌داند، ابراز تاسف می‌کند و با برشمردن ویژگی‌های هنرمندان انقلابی و غیرخودی ادامه می‌دهد:

«آن جوانی که وسط میدان ایستاده، در مقابل شیطان بزرگ صلاهی مردی و مردانگی سر داده، و اصلاً نظام جهانی را به محاکمه کشیده است و همه دنیا روی او حساب می‌کنند و از او می‌ترسند، چرا باید در برابر آدمی که گیرم هنرش از او بالاتر است، اما شخصیت انسانی‌اش یک‌صدم او نیست، احساس مرعوبیت کند؟! متأسفانه نمی‌شناختند، و احساس مرعوبیت می‌کردند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۹. دنیاطلبی

این عامل نیز همانند بسیاری از عوامل دیگر پس از اندکی تأمل و بلکه بالبداهه روشن است؛ چرا که آن‌گونه که در جهان‌بینی هنر نیز شرح داده شد، مظاهر مادی و شیطانی، نشئه دنیوی انسان را به سوی خود جذب می‌کند و او را از وصول به غایت محتوم خود باز می‌دارد:

رهبر انقلاب در مقام تشریح «عامل دنیا و جلوه‌های فریبده آن» می‌فرماید:

«در جبهه خودی، برخورداری مادی کم، و امکانات، ناچیز بود. جلوه‌های دنیا پرجاذبه است، و چشم‌ها و دل‌ها را می‌فریبد. چنان‌که بعضی از کسان را فریفت. «دنیا» هم که می‌گویم، فقط پول و خانه و خودرو شخصی نیست. چیزهای دیگر هم هست. اسم در کردن، تعریف شنیدن، ستایش شنیدن، تمتعات ناروا و نادرست جنسی و همه امکاناتی که نفس انسان آن‌ها را می‌خواهد، دنیا و جلوه‌های آن است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۱۰. دعوای خطی و جناحی

یکی از آسیب‌های قابل توجه عرصه‌های هنر و ورزش به‌ویژه در دهه اخیر، سیاست‌زدگی هنرمندان و اهالی ورزش بوده است. این آسیب آن‌گاه مضاعف می‌شود که پای بازیگران این عرصه‌ها به دعوای جناحی نیز کشیده شود؛

«یک عامل دیگر از عوامل هضم جبهه خودی و سایش آن، کشیده شدن پای عناصر این جبهه، به دعوای خطی است که در برهه‌ای از زمان، در این کشور، واقعاً فاجعه آفرید... این دوگانگی، در محیط هنری و روشن‌فکری انقلابی و خودی هم، پدید آمد. عده‌ای بیهوده شروع به دادن شعارهای آن دواگرها [سیاسی] کردند؛ درحالی‌که هیچ وجه و دلیلی نداشت...» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

لازم به ذکر است آسیب‌های جبهه هنر انقلاب به موارد ذکر شده محدود نمی‌شود، لکن در این نوشتار تلاش بر این بود که اهم موارد ذکر شود و برای تفصیل مطالب و همچنین، موارد دیگر مراجعه به اصل سخنان رهبری ضروری است.

۲-۳. رهنمودها

برای بررسی رهنمودهای پیشنهادی رهبری نیازمند نوعی صورت‌بندی از موضوع است که علاوه بر گنجاندن صحبت‌ها و دیدگاه‌های ایشان ذیل آن، قابل اجرا توسط هنرمندان و سازمان‌های متعدد هنری و دولتی نیز باشد.

شاید یکی از اولین چارچوب‌هایی که به ذهن متبادر می‌شود، طبقه‌بندی این راهکارها ذیل دو یا سه سرفصل کلی نظیر «راهکارهای کمی» و «راهکارهای کیفی» باشد. اما با بررسی دقیق سخنان رهبری این ایده به سرعت رنگ می‌بازد؛ زیرا بسیاری از سخنان ایشان حتی با مسامحه ذیل این عناوین کلی جای نمی‌گیرد. لذا تصمیم بر آن شد تا مدل رهنمودهای رهبری ذیل سه عنوان کلی «راهکارهای حرفه‌ای»، «بایسته‌های اخلاقی» و «بایستگی دستگاه‌ها» ذکر شود. به دیگر سخن، به منظور جفا نکردن به اصل محتوا و همچنین، پرهیز از اطاله کلام اهم عناوین مطرح شده در سخنان ایشان ارائه گردیده است.

۲-۳-۱. راهکارهای حرفه‌ای ۲-۳-۱-۱. جلب و جذب امکانات

«شما از کسانی که نمی‌خواهند هنر اسلامی را بفهمند یا به آن اقرار کنند، نباید خیلی متأثر بشوید. اینکه امکانات در اختیار یک مجموعه نگذارند، چیزی است که انسان باید تلاش کند تا این مشکل را برطرف نماید. امکانات را باید در اختیار مجموعه‌ای بگذارند که کار خوب می‌کند. اشکالی ندارد که به دنبال جلب امکانات باشیم و بگوییم که چرا به ما امکانات نمی‌دهید تا ما این کارها را بکنیم یا این توسعه را در کارمان بدهیم- این کار ایرادی ندارد و ما باید تلاش خود را بکنیم» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۸/۲۱).

۲-۳-۲. افزایش مایه هنری

«شما- چه به عنوان شخص هنرمند و چه به عنوان مجموعه حوزه هنری سازمان تبلیغات- باید به افزایش مایه هنری بپردازید تا مایه هنری شما بیننده را خاضع کند و کسی را که مدعی و مستفسر حالات و منتظر ره‌آورد شماست، قانع نماید که در اینجا، مایه هنری موجود است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۸/۲۱).

۲-۳-۳. لزوم جهت داشتن هنر

«آنجایی که به خصوص تفکر و روحیه و منش اسلامی خودش را مشخص می‌کند، جاهای خاصی است. آن‌جاها را جستن و روی آن‌ها تکیه کردن و آن‌ها را خوب بیان کردن، حقیقتاً کار برجسته و مهمی است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۴/۲۵).

۲-۳-۴. پیشنهاد موضوع برای محتوا

«پس، دو تا مقوله است که به هم پیچیده شده: یک مقوله، مقوله جانباز است که گفتیم در حوادث جنگ، یک پدیده بی‌نظیر است. یعنی هیچ چیز دیگر،

با جانباز شبیه نیست. حتی خانواده شهید حتی خود شهید. یک مقوله هم مقوله رمان است. که گفتیم با سایر شیوه‌های تبیین هنری، قابل مقایسه نیست. یا به بیانی دیگر، بگوییم بهتر است، نگوییم «قابل مقایسه نیست»، قابل مقایسه، هست. اما از این جهاتی که مورد نظر است، بهتر است. پس، ما باید روی این، سرمایه‌گذاری کنیم» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۲/۷/۲۵).

۲-۳-۱-۵. انسجام تشکیلاتی

«مجموعه‌ای تشکیل بدهید که همه این‌ها در آن جا بگیرند؛ و ریاستی هم برایش انتخاب کنید. ولو فردی را در این مجموعه کوچک، سه الی پنج نفری، واقعاً انتخاب کنید. ولو فردی را در این مجموعه کوچک، خیلی هم توانا نمی‌دانید؛ ولی هنگامی که این مجموعه سه الی پنج نفری، مطلبی را عنوان کرد و سخنی گفت، همه قبول کنند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۳-۱-۶. جذب و تربیت نیرو

«مسئولیت دیگری که برای مجموعه شما به نظرم می‌رسد، جذب عناصر پراکنده در سراسر کشور است. خیلی‌ها هستند که به درد می‌خورند، و شما هم نمی‌شناسیدشان. بگردید و این‌ها را بشناسید؛ جذب کنید. جذب، خیلی مهم است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۱۴).

۲-۳-۱-۷. چهره کردن

«بعضی‌ها را چهره کنید. معروف کنید. خیلی خوب است این کار. ما چرا باید فقط مرده‌ها و درمانده‌ها را معرفی کنیم؟ جوانی است؛ خوش فکری است؛ آدم برجسته‌ای است؛ این مجمع تصمیم می‌گیرد که او باید چهره شود و معروف شود. باید درباره‌اش بنویسید. درباره‌اش بگویید. او را مطرح کنید. از وجود او برای اسلام و انقلاب استفاده کنید. این‌ها کارهایی است که می‌تواند انجام گیرد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۱۴).

۲-۳-۱-۸. پرهیز از باندبازی

«دوتا باند داریم. یک باند به اصطلاح «چپ»- که خودشان دلشان می‌خواهد بگوییم چپ- و یک باند راست... این کار [هنری و فرهنگی]، مطلقاً به خدمت این باندها نباید دربیاید. خدمت به باندها، واقعاً خطاست. حالا نمی‌خواهم تعبیر خیانت را به کار ببرم؛ اما می‌گویم: نسبت به این کار، بی‌خدمتی یا ناسپاسی است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۱۴).

۲-۳-۱-۹. تأکید بر داستان‌نویسی

«در نوشته‌های آقایان، من گاهی می‌بینم بعضی چیزها چقدر زیبا ترسیم می‌شود!... این، نشان‌دهنده آن است که استعدادی دارد اینجا می‌جوشد. ما باید این استعدادها را بگیریم، و در خدمت داستان‌نویسی جامعه‌مان درآوریم. این کشور، احتیاج به داستان‌نویسی دارد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۲۲).

۲-۳-۱-۱۰. لزوم آشنایی با مفاهیم اسلامی

«اول باید مفاهیم را یاد بگیرید.... شما باید ابتدائاً این مفاهیم را در خودتان به وجود آورید. چگونه؟ به این صورت که با مفاهیم اسلامی انس بگیرید، و کتاب‌هایی را بخوانید که می‌تواند این مفاهیم را به شما منتقل کند. هرکس به‌نحوی می‌تواند این کار را بکند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۲/۷).

۲-۳-۱-۱۱. توجه به ویژگی‌های جبهه خودی

«من می‌گویم برای اینکه سایش پیدا نکنید، از عوامل درونی خودتان شروع کنید؛ عواملی که در جمع خود شما هست. البته برای عواملی هم که مربوط به بیرون شماست، فکر کنید. فکر کنید، پیشنهاد بدهید، طلب کنید، و بخواهید. اما پیشرفت کار را متوقف به آن‌ها، ندانید. از خودتان شروع کنید، و با شرایط موجود، کار را دنبال نمایید» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۳-۱-۱۲. توجه به جاذبه هنری

«در باب جاذبه‌ها هم، معلوم است که اعتقاد من چیست. یک وقت به چند تن از برادران، که اینجا هم حضور دارند، گفتم: «اگر بنا شد فیلم یا برنامه‌ای حزب‌اللهی باشد، عقیده من این نیست که امل و بی‌جاذبه و بد و قدیمی و تکراری باشد. نه! بنده معتقدم می‌شود برنامه‌ای، هم حزب‌اللهی مسلمانی ناب باشد، و هم بسیار زیبا و شیرین و جذاب. می‌شود این کار را کرد.» البته این هم که می‌گویم «می‌شود»، نه اینکه بخواهیم آرمان‌گرایی کنیم. اتفاقاً، مواردی از آنچه مورد نظر است، وجود دارد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۳-۲. بایسته‌های اخلاقی

۲-۳-۱. بی‌اعتنایی به مخالفت‌ها

«شما از کسانی که نمی‌خواهند هنر اسلامی را بفهمند یا به آن اقرار کنند، نباید خیلی متأثر بشوید. اینکه امکانات در اختیار یک مجموعه نگذارند، چیزی است که انسان باید تلاش کند تا این مشکل را برطرف نماید. امکانات را باید در اختیار مجموعه‌ای بگذارند که کار خوب می‌کند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸/۸/۲۱).

۲-۳-۲. اخلاص

«آن‌جایی که نوشته‌های شما حاکی از اخلاص است، آن نقطه انسان را تکان می‌دهد. هر چیزی شما ارائه کنید که نشانگر اخلاص باشد، خیلی اهمیت دارد؛ والا همه فداکاری می‌کنند؛ برای تعصب و خودنمایی هم فداکاری می‌کنند... آن‌جایی که کار با اخلاص همراه است، یعنی انسان فقط برای خاطر خدا و برای انجام وظیفه الهی کاری را انجام می‌دهد، آن صفا و درخشندگی این را دارد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۴/۲۵).

۲-۳-۲. تلاش و همت

«شما بهتر از من، صحنه این درگیری را در ذهن خودتان می‌توانید مجسم کنید. آن وقت شما از من می‌پرسید: «توقع چیست؟» توقع، مجاهدت است. توقع، تلاش است. می‌بینید که خلأ چیست، و می‌بینید دشمن دارد چگونه وارد می‌شود!... توقع، به‌طور کلی، مجاهدت و تلاش خستگی‌ناپذیر و یأس‌ناپذیر است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۱۴).

۲-۳-۲. استقامت

«من معتقدم آن چیزی که ما برای یک حرکت درست احتیاج داریم، استقامت است. من این حرکت را عملی ممکن می‌دانم؛ حتی نه چندان دشوار. من حتی خیلی دشوار هم نمی‌دانم. من تعجب می‌کنم که بعضی این‌ها را، چیزهایی محال می‌دانند! کانه خودشان را درمقابل یک دیوار تا به عرش رسیده، می‌بینند. من، راه را حتی خیلی دشوار نمی‌دانم. شرط اینکه این راه طی شود این است که مجموعه‌ای مثل شما، مثل آن «زبرالحدید» باشند؛ همان که امیرالمؤمنین (ع) فرمودند، مثل پاره‌های فولاد» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۸).

۲-۳-۲. مبارزه با خودخواهی

«خودخواهی، دشمن بزرگ ماست؛ که ما را اینجا و آنجا می‌کشاند. در هر شرایطی که هستیم، باید سعی کنیم با آن خودخواهی که ما را این طرف و آن طرف می‌برد... مبارزه کنیم. بنده حالا با عالم ادب و هنر قهر کنم و بگویم: هنرمندی‌های خوب ما، به ما این‌طوری گفتند؟! این چه حرفی است؟! مگر انسان با حقیقت می‌تواند قهر کند؟! مگر انسان با خدا می‌تواند قهر کند؟! مگر با انقلاب می‌شود قهر کرد؟!» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۸).

۲-۳-۲. نیش زدن

«آمدیم [فرض کنیم] و لحنی را که شما برای دوست معین کرده‌اید، دشمن به کار برد. فرضاً گفت: «حیف است که شما مرد به این خوبی، نظام به این خوبی را به این شائبه‌ها آلوده و دچار کنید»، آن وقت، مطالبی هم ذکر کرد که به منزله نیش بود. آیا از لحن کلام می‌شود فهمید که این طرف-گوینده و انتقادکننده- دوست است یا دشمن؟ چون آنی که شما گفتید، شاخصه‌اش لحن کلام بود. خوب؛ هر دشمنی خیلی راحت می‌تواند لحن کلام دوست را بگیرد. همه هم نمی‌شناسند... آنی که من گفتم، نیش زدن است. و نیش زدن هم مشخص است... بیگانه و دشمن نیش می‌زند، و طرف را می‌سوزاند. شاخصه‌اش این است» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۳/۴/۲۲).

۲-۳-۲. عدم مرعوبیت و خودباختگی

«بعضی از بچه‌های ما، درمقابل این‌ها [هنرمندان غیرمتعهد] احساس خودباختگی می‌کنند. شما باید این خودباختگی را در ذهن‌های این‌ها به کلی از بین ببرید. آن‌ها محکوم‌اند. آن‌ها آن نکته و جوهر اصلی را که در شما هست، ندارند؛ و آن، ایمان است؛ خلوص است؛ عقیده است. یک مشت آدم‌های بی‌عقیده، بی‌شخصیت و بی‌هویت، مشغول شده‌اند کاری را انجام می‌دهند. گیرم در فلان رشته، مهارتی هم پیدا کنند...» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۷۱/۴/۱۴).

۲-۳-۲. تعهد و مسئولیت

«آن چیزی که دغدغه برخی آدم‌های دلسوز در زمینه مسائل هنری است، این است که ما به بهانه آزادی تخیل یا آزادی هنری، فضیلت‌سوزی و هتک اخلاق نکنیم. این بسیار مهم است بنابر این هنر متعهد یک واژه درست است. هنرمند باید خود را به حقیقتی متعهد بداند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

۲-۳-۲. استفاده نکردن از جاذبه‌های جنسی

«بحث سانسور نیست؛ بحث این است که ما نباید به ذهن و دل جوان چیزی را بدهیم که او را به سمت گناه و فساد می‌لغزاند. این غیر از آزاد گذاشتن فکر برای انتخاب در مسئله‌ای است. انسان در بسیاری از فیلم‌ها و کارهای نمایشی مشاهده می‌کند که برای جلوه دادن به کار، از جاذبه‌های جنسی استفاده می‌کنند؛ در موسیقی یک‌طور دیگر؛ در بعضی از هنرهای دیگر، طور دیگر. باید به گونه‌ای باشد که هنرمند بتواند آزادانه هنر خودش را بدون این اجباری که گفتیم - اجبار به سمت مشتری‌طلبی - عرضه کند تا هنر، صحیح و کامل از آب درآید» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۰/۵/۱).

۲-۳-۲. ۱۰- توکل

«باید به خدا توکل کنید. ان‌شاءالله خداوند راه‌ها را باز می‌کند. «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ» (طلاق: ۳) به خدا حسن ظن داشته باشید. ما خیلی از مشکلات را خودمان به وجود می‌آوریم؛ آن هم به دلیل سوءظن به خدا!» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱/۱۰/۲).

۲-۳-۲. ۱۱- امید

«پس باید به خدا حسن‌ظن داشت. ما آن چیزی را که امیدهایمان به ما می‌گوید، باید جدی بگیریم و امیدوار باشیم. ان‌شاءالله که کارها پیش خواهد رفت. این مبارزه، نتیجه قهری و طبیعی دارد. هر تلاشی بالاخره نتیجه‌ای خواهد داشت» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱/۱۰/۲).

۲-۳-۲. ۱۲- توجه به معارف الهی

«هنر ملتزم و متعهد، یک حقیقت است و ما باید به آن اقرار کنیم. نمی‌توان رها و یله و بی‌هوا و با انگیزه‌های روزبه‌روز و احياناً پایین و پست یا ناسالم، دنبال هنر رفت و سرافراز بود؛ چون آن ابتهاجی که در هنرمند وجود دارد-

هنرمند بهجت ویژه‌ای دارد که با شادی‌های معمولی فرق دارد و در غیرهنرمند اصلاً دیده نمی‌شود- در صورتی حقیقتاً به وجود خواهد آمد که بداند دنبال چه چیزی می‌رود و چه کار می‌خواهد بکند، تا با هنرمندی خودش احساس رضایت و بهجت کند که آن کار را انجام می‌دهد. در این صورت، باید اخلاق انسانی، فضیلت‌ها و معارف والای دینی و الهی مورد توجه باشند» (سخنان مقام معظم رهبری، ۱/۵/۱۳۸۰).

۲-۳-۳. بایستگی دستگاه‌ها

آن‌چنان‌که پیش از این نیز تذکر داده شد، تکمیل مقوله بایستگی دستگاه‌ها نیازمند بررسی و تحلیل سخنان رهبری در جمع مسئولان دستگاه‌هاست و طبیعتاً از حیطة این تحقیق که عهده‌دار تحلیل سخنان معظم‌له در دیدار اصحاب فرهنگ و هنر است، خارج است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش گردید که هنر از دیدگاه رهبری با تحلیل محتوای سخنان ایشان تبیین گردد. از آنجاکه هنر می‌تواند در انتقال مفاهیم دینی بسیار تاثیرگذار باشد، شناخت ابعاد، ویژگی‌ها و حدود هنر دینی از دیدگاه رهبری حائز اهمیت است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه سخنرانی‌های منتشرشده و نشده رهبری از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۵ (از آغاز دوران رهبری معظم‌له تا کنون) است.

مراحل پژوهش با تعیین جهت‌گیری‌ها و نقاط تأکید سخنان رهبری که در جدول شماره (۱) مشخص شده‌اند، آغاز و به مشخص کردن مقولات و زیرمقولات به دست آمده (جدول شماره ۲) ادامه پیدا می‌کند. در جمع‌بندی مقولات و زیرمقولات به دست آمده نمونه‌های مختلفی از سخنان رهبری درج گردیده است که می‌توان آن‌ها را در محورهای مهم ذیل بیان کرد.

مقولات مختلف شامل: تعریف هنر، منشأ هنر، غایت هنر، قلمرو هنر، هنر و اخلاق، هنر و دین، هنر و فرهنگ‌اند.

در بخش آسیب‌شناسی هنر انقلاب اسلامی مقولات مختلف: عدم تناسب شکل با محتوا، قشرزدگی، تقلید از آثار موفق، گیشه‌گرایی و مخاطب‌زدگی، دشواری طی مسیر، عدم تربیت و شناسایی نیروها، ابزار زن، تأثیر محدودیت‌های دینی، خودباختگی و مرعوبیت، دنیاطلبی، دعوای خطی و جناحی بررسی و تحلیل شده‌اند.

سه مقوله ذیل در زیرمجموعه رهنمودهای رهبری به هنرمندان شناسایی شده که هرکدام زیرمجموعه‌های خود را داشته‌اند:

الف. راهکارهای حرفه‌ای جلب و جذب امکانات، افزایش مایه هنری، پیشنهاد موضوع برای محتوا، انسجام تشکیلاتی، جذب و تربیت نیرو، چهره کردن، پرهیز از باندبازی، تأکید بر داستان‌نویسی، لزوم آشنایی با مفاهیم اسلامی، توجه به ویژگی‌های جبهه خودی، توجه به جاذبه هنری.

ب. بایسته‌های اخلاقی: بی‌اعتنایی به مخالفت‌ها، اخلاص، تلاش و همت، استقامت، مبارزه با خودخواهی، نیش زدن، عدم مرعوبیت و خودباختگی، تعهد و مسئولیت، استفاده نکردن از جاذبه‌های جنسی، توکل، امید، توجه به معارف الهی.

ج. بایستگی دستگاه‌ها: با توجه به اینکه تکمیل مقوله بایستگی دستگاه‌ها نیازمند بررسی و تحلیل سخنان رهبری در جمع مسئولان دستگاه‌هاست و از عهده این مقاله خارج است، لذا باید در یک فرصت مناسبی به تحلیل آن سخنان نیز پرداخته شود.

کتابنامه

بشیر، حسن (۱۳۸۵). تحلیل گفتمان: دریچه‌ای برای کشف ناگفته‌ها. تهران، دانشگاه امام صادق(ع)، مرکز تحقیقات.

خامنه‌ای، آیت‌الله سید علی (۱۳۸۳). زلال نور. ج ۱ و ۲. قم: نشر معارف.

رایف، دانیل (۱۳۸۱). تحلیل پیام‌های رسانه‌ای. ترجمه مهدخت بروجردی علوی. تهران: سروش.

رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۴). تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: شرکت سهامی انتشار.

سخنان گوناگون مقام معظم رهبری (در تاریخ‌های مختلف)، در: www.khamenei.ir

شریعتمداری، علی (۱۳۷۸). «هنر و اخلاق». در: نبوی، سید عباس. **مجموعه مقالات چستی هنر**. تهران: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها. مرکز پژوهش‌های اسلامی نهاد، قطران.

کریپندورف، کلوس (۱۳۷۸). **تحلیل محتوا**. ترجمه هوشنگ ناییبی. تهران: روش.
نبوی، سید عباس (۱۳۷۸). «بایستگی‌های هنر دینی». در: نبوی، سید عباس. **مجموعه مقالات چستی هنر**. تهران: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، مرکز پژوهش‌های اسلامی نهاد، قطران.

ویمر، راجر دی (۱۳۸۴). **تحقیق در رسانه‌های جمعی**. ترجمه کاووس سیدامامی. تهران: سروش.

هولستی، ال. آر. (۱۳۷۳). **تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی**. ترجمه نادر سالرزاده امیری. تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.